

İnsan Yapımı Bir Kıyamet: Çernobil¹

Zeynep Şenel Gencer

Ünlü Manhattan Projesi'nin liderlerinden, “atom bombasının babası” olarak da bilinen J. Robert Oppenheimer, 16 Temmuz 1945 tarihinde New Mexico çölünde yapılan ilk nükleer silah denemesinin akabinde şu sözleri sarf etmişti:

“Dünyanın eskisi gibi olmayacağını biliyorduk. Birkaçımız güldü; birkaçımız ağladı. Birçoğumuz sessizdi. Ben Hindu yazıtı Bhagavad Gita'dan bir dizeyi hatırladım: Vishnu, Panvada Prensi Arjuna'yı görevini yapması gerektiğine ikna etmeye çalışıyordu ve onu etkilemek için silahlı formunu alıyor ve şöyle diyordu: 'Şimdi ben dünyaların yok edicisi Ölüm oldum.' Sanırım şöyle ya da böyle hepimiz aynı hissediyorduk.”

Oppenheimer'in bu sözleri söylemesinden sadece bir ay sonra, 9 Ağustos 1945'te, dünya, Nagazaki'ye atılan atom bombasının 70 bin kişiyi öldürüşüne şahit oldu. Nükleer güç, bu olaydan iki yıl sonra başlayan ve doksanların başına kadar devam eden gerilim döneminin de baş aktörü olmuştur. En çok da o dönemlerde Sovyetler Birliği'nin bir parçası olan Ukrayna'nın Çernobil kentinde yaşanan faciayla gündeme gelmiştir.

Bir neslin, Süleyman Demirel'in kameraların karşısında çay içerek Türkiye'nin felaketten etkilenmediğini kanıtlamaya çalışmasıyla çok iyi hatırlayacağı dünyanın gelmiş geçmiş en büyük nükleer faciası Çernobil, Mayıs 2019'da Hollywood'un *Stranger Things*, *Dark*, *Legion* gibi dizilerle yeniden gündeme getirdiği Soğuk Savaş döneminin mihenk taşı olarak, ekranlardaki izlenmesi hayli zor bir diziyeye konu oldu. Aslına bakarsanız, Çernobil'in hikayesi, bugüne kadar kısıtlı olarak ve sadece -Volodymyr Shevchenko'nun 1987 yapımı *Chernobyl: Chronicle of Difficult Weeks*'i, Alexandr Mindadze'nin 2011 yapımı *Innocent Saturday*'i, Vitalii Vorob'ev'in 2013 yapımı *Inseparable*'ı, Oksana Bayrak'ın 2006 yapımı *Aurora*'sı, Viktor Deriugins'in 1990 yapımı *Wolves in the Zone*'u ve Mikhail Belikov'un 1990 yapımı *Raspad*'ı gibi- Hollywood dışı yapımlarda konu edinilmişti. Bunda Sovyet sisteminin baskıları ve sansür politikalarının büyük bir payı vardır. Bugün, nükleer güç tartışmalarının ve dizinin etkisinden mütevellit drone kameralarla yapılan canlı yayınların yeniden gündeme getirdiği Çernobil'i evinizin güvenli ortamında canlı olarak izlemeniz bile mümkün. Yine de patlamanın öncesine ve olayların perde arkasına dair hâlen çok az şey biliniyor. Çernobil'in bugüne değin eksiksizce anlatılmayan hikayesinde, HBO imzalı yapımın diğer bütün materyallerden daha çarpıcı bir yönü gözler önüne serdiğini söylemek mümkün: Felaketin boyutlarını.

Eğer bizlere verilebilecek yeterince ön bilgi olsaydı; dizinin başında, görüntüsüne bir türlü kavuşamayan iç sesin sahibi Ukrayna Bilim Akademisi mensubu Valery Legasov'un (Jared Harris),

“Yalanların bedeli nedir? Onları doğruyla karıştırmamız değil. Asıl tehlike şu ki yeterince yalan duyarsak, doğruyu artık hiç tanımayabiliriz. Sonra ne yapabiliriz? Geriye doğruyu ummaktan bile vazgeçip hikâyelerle yetinmek kalır sadece. Bu hikâyelerde kahramanların kim olduğu önemli değil. Bilmek istediğimiz tek şey kimin suçlu olduğu. Bu hikâyede o, Anatoly Dyatlov'du. En iyi seçim oydu.”

sözlerini dinleyip bunun bir “suçluyu arama” öyküsü değil, girdiği dünya hâkimiyeti yarışında geri kalma lüksü olmadığı amentüsü üzerine kurulu bir sistemin hatalarını örtbas edip bir günah keçisi bulma hikyesi olduğunu net şekilde teşhis edebilirdik. Ve şansımız yaver gidecek olsaydı

¹ Zeynep Şenel Gencer tarafından *sosyalbilimler.org*'da yayımlanmak üzere kaleme alınmıştır.

Yazarın E-Posta Adresi: zeynep@sosyalbilimler.org | **Yayın Tarihi:** 26/10/2019

Erişim Linki: <https://www.sosyalbilimler.org/kiyamet-chernobil>

dizinin taraflılığını da kavramakta gecikmeyebilirdik. Ancak Craig Mazin ve Johan Renck'in Sovyetler'i daha önce hiçbir Batı ya da Rus medyasında görülmemiş bir canlılıkla tasvir eden eserinin duygusal suiistimali ve belli ki günahlarını ifşa etmek için yola çıktığı kendisinininkine çok yabancı bir sistemi yine kendi Batılı kültürüyle tanımlamaya meyleden doğası bu durumu vurgulamayı imkânsız hâle getiriyor; hatta kanıtları da bulanıklaştırıyor.

Legasov'un olayları kendi bakış açısıyla anlattığı ses kayıtlarını, evinin önünde bekleyen gözetimciyi atlatmak için çöp dökme bahanesiyle bir binanın pencere aralığına sakladığı plan belki de dizinin en içtenlikli sahnesi. O dönemin şahitlerinin ifadeleri böyle bir olayın yaşanmadığını belirtse de burada Batı'nın Demir Perde'ye bakışının merkezini oluşturan "korkuyla beslenen sistem" savına dair incelikli bir ima bulmak mümkün. Geriye dönüşler başladığında, daha sonra felaketten sorumlu tutulacak olan baş mühendis Dyatlov'un (Paul Ritter) çekirdeğin patladığını hayatı pahasına inkâr ederek, önce yerel itfaiyecileri sonra kendi çalışanlarını daha sonra da durumun vehametinden habersiz, demiryolu köprüsüne koşup yangını izleyen halkı tehlikeye attığını, yönetim kuruluna gerçekleri söylemediğini izlediğimizde ve Zharkov'un (Donald Sumpter) konuşmasına² kulak verdiğimizde; bütün bunların aslında kusursuz olduğu şiarıyla King Kong misali göğsünü yumruklayan ancak insan faktörüyle lekelenen ve bürokrasinin halatlarıyla sekteye uğratılan sistemin bir özeti olduğu kanaatine varır gibi oluyoruz. Yapımın seyirciyi yönlendirmek istediği nokta tam da bu. Ancak hikâye ilerledikçe sunulan bazı ayrıntılar dizinin gerçekleri değil varsayımları anlatan bir senaryodan ibaret olduğu hissini güçlendiriyor.

Bunun nedeni kısmen karanlıkta kalan anahtar noktaların gerçekte var olmayan kurgusal karakterlerin, senarist marifetiyle hikâyeye dahil edilen yine kurgudan ibaret eylemleriyle tamamlanması, kısmen de dizinin mütemediyen Dyatlov ve diğer iki yöneticinin (Viktor Bryukhanov ile Nikolai Fomin) terfi uğruna kraldan çok kralcı bir yaklaşım sergilediği vurgusuna takılıp kalması: Her şeyin terfi bekleyen Bryukhanov'un güvenlik testinin acilen tamamlanmasını ve sorunların giderilmesini istemesiyle başlaması, Dyatlov'un kontrol odasındaki teknisyenlere bariz bir mobbing uygulaması, "Grafit görmedin!" diye bağırması, sonra da çalışanları bilerek tehlikeye atarak reaktöre bakmaya göndermesi; ikilinin Boris Shcherbina ve Legasov bölgeye geldiğinde hâlâ her şeyin kontrol altında olduğunda ısrar etmesi vb. Yine de bizler seyirciler olarak enerji bakanının Legasov'u görevlendirdiği anlarda felaketin çoktan önlenemez bir hâl aldığını biliyoruz. Ve her ne kadar dizi bunun sorumlusu olarak bürokrasiyi işaret etse de yaşananların sığ bir terfi veya sivrilme hırısından ibaret olmadığını içten içe seziyoruz. Zharkov'un sözleri ise, sisteme dair çok önemli noktaları aydınlatma iddiasında olsalar da aynı Ulana Khomyuk da olduğu üzere, karakterin kurgu olduğunun anlaşılmasıyla gerçekliğini ve güvenilirliğini yitiriyor. Oysa Sovyet söyleminin bürokratik dolaylılığını gözler önüne seren bu konuşma, dizinin "emeklerin meyvesi"nin onları yaratan insanların üzerinde tutulmasıyla insan hayatının tamamen hiçe sayıldığı ithamı için son derece önemli bir "kanıt" olabilirdi.

Konstantin Siminov'un "*Do you remember, Alesha, the roads of Smolensk*" adlı epik şiirinden bir alıntıyla başlayan ikinci bölümde, Büyük Vatanseverlik Savaşı'ndan dem vuran dizeler belki hayatını tehlikeye atmak pahasına Çernobil'e giden Legasov'un başkaldırışına, belki de erimeyi engellemek için santrale inmeyi kabul eden üç gönüllü dalgıcın fedakarlığına,

² "İnsanlar kendi çıkarlarına olmayan sorular sormaya başladığında onlara basitçe sadece işlerine odaklanmaları ve devlet meselelerini devlete bırakmaları söylenmeli. Şehri tecrit edeceğiz kimse gitmeyecek. Telefon hatlarını keseceğiz. Yanlış bilginin yayılmasını engelleyeceğiz. İnsanları kendi emeklerinin meyvelerini baltalamalarından bu şekilde koruyoruz. Bu gece yaptıklarımız için hepimiz ödüllendirileceğiz. Bu sivirmemiz için bir fırsat."

veyahut devrim döneminden bir resimle açılıp Belarus Nükleer Enerji Santrali'ne geçiş yapmasından mütevellit, eski bir savaşa ve/ya sürmekte olan yeni bir hâkimiyet savaşına ve zafere ulaşmak uğruna verilen kurbanlara ağıttır. Ancak bütün bu vatanseverlik kisvesinin altında, bölgeye istekleri dışında getirilen ve Legasov'un gerçekleri gizleyerek sunduğu yüklü maaş teklifine şüpheyle bakan kalabalık grubun içinden Boris Shcherbina'nın (Stellan Skarsgård) cansiperane çıkışıyla ayrılan üç gönüllünün bu ölümcül görevi isteyerek kabul ettiğine dair bir ipucu yoktur. Özellikle de ekibin başının gerçeklerin gizlendiğini haykırmasıyla bir zorlama havası hâkim olur. Nihayetinde bu insanlar belki aileleri olan arkadaşları için kendilerini feda etmişlerdir; belki de dünyanın daha önce hiç yaşamadığı boyuttaki bir nükleer facianın etkilerini tahmin edebilecek deneyime ve/ya bilgiye sahip değillerdir. Ancak bu gönüllülerin aslında kıdemli mühendis Valeri Bepalov, makine mühendisi Alexei Ananenko ve vardiya müdürü Boris Baranov olduğunu ve dizinin söyleminin aksine hepsinin 21. yüzyılı görece kadar yaşadıklarını³ göz önüne alırsak, birinci bölümün başında gerçekler ve yalanlar hakkında söylenen vecizenin, anlatının tüm gücüyle yermeye yeltendiği sistemden ziyade, senaryonun kendisi için geçerli olduğunu fark edebiliriz. Dizinin bu insanları Shcherbina'nın itirafına rağmen görevin ölümcüllüğünü çok da kavrayamayacak dalgıçlar olarak göstermesinin de fedakarlıklarını basit bir zorunluluğa indirgediğini belirtmemiz gerekir. [Vardiya amiri Borys Baranov 2005'te öldü; baş mühendisler Valery Bepalov ve Oleksiy Ananenko, bu yazının kaleme alındığı dönem itibarıyla hâlen başkent Kiev'de yaşıyorlar.]

Yapımın korku imparatorluğunda yaşadığını iddia ettiği Legasov'un Gorbaçov'un da içinde bulunduğu kurula karşı çıkma cesareti gösterebilmesi ve daha sonra KGB tarafından sıkıştırılacak olan Khomyuk'un müsteşar yardımcısına, "*Ben nükleer fizikçiyim. Siz ise bir ayakkabı fabrikasında çalışıyordunuz.*" diyebilecek cüreti bulabilmesi ve bakanın da böylesi gerilimli korku dolu bir ortamda hasmane bir yabancıнын yanında "*Evet bir ayakkabı fabrikasında çalışıyordum. Şimdi amir benim*" diye cevap verip "*Dünyanın emekçilerine!*" diyerek kadeh kaldırması gibi ayrıntılar da ilk bölümden itibaren abartılı, körlük derecesinde sadık bürokrat tipini öne sürmeye hevesli yapımın ekmeğine yağ sürse de kurguda renk kullanımı, aşırı hareketsiz planlar, anlatıda hiyerarşinin sunumu ile oluşturulmaya çalışılan korku dolu demir perde ülkesi imajıyla çelişir. Ve müsteşar yardımcısı da aynı Khomyuk gibi Batılı bir bürokrat görünümü verir. Örneğin Khomyuk'u ilk gördüğümüzde bir şeylerin çoktan kötü gittiğini anlamıştır ve gerçek felaket bölgesindeki vahameti kabullenmeleri sanki saatler süren kalın kafalı adamların aksine çok hızlı hareket eder. Aynı zamanda gerçeği arayan biridir: Bazıları radyasyona maruz kalmaktan ölüm döşeğinde olan düzinelerce insanla röportaj yapar; sansürlenmiş bir bilimsel araştırmayı ortaya çıkarır ve dakikası dakikasına tam olarak ne olduğunu çözer. Ayrıca KGB tarafından olayları eşelediği için tutuklandıktan hemen sonra Gorbaçov'un yönettiği felaketle ilgili bir toplantıda belirir. Bunların hiçbiri dizinin menşei coğrafyası özgürlükler ülkesinde bile (ne o zaman ne de şimdi) mümkün değildir. Ve eğer Sovyet propaganda ve sansür sistemi bilgi edinmeyi imkânsız kılmaya yönelik belirli mesajlar yaymaya, gerçekleri halüsinasyonlarla değiştirmeye meyilli(idi)yse ve devlete sürekli değişen gerçekliği tanımlama gücünü teslim ettiyse zaten hiç mümkün olmaması gerekir(di). Radyasyonun İsveç'ten ölçülebilecek düzeyde olduğu ve Amerikalıların felaketi uydu fotoğraflarıyla tüm dünyaya duyurduğu göz önüne alınırsa gizlenmek istendiyse bile pek başarılı olunamaz(mış).

Üçüncü bölüme, yani 2 Mayıs 1986'ya geldiğimizde, Gorbaçov'un "*Neye ihtiyacınız varsa alacaksınız.*" sözü bir teslimiyeti ifade eder. Legasov'un ikinci 'çıkışması' da sonrasında

³ Debnath, Neela. (01/07/2019). "Chernobyl Explained: What Happened to the Chernobyl Divers?" *Express*, **Erişim Linki:** [express.co.uk/showbiz/tv-radio/1139046/Chernobyl-explained-divers-radiation-sickness-HBO-series](https://www.express.co.uk/showbiz/tv-radio/1139046/Chernobyl-explained-divers-radiation-sickness-HBO-series).

gerçekleşir: “Çernobil ne zaman güvenli olacak diye soruyorsanız, Plütonyum 239’un yarı ömrü 24 bin yıldır. Yani bizim ömrümüze güvenli olmayacak diyebiliriz.” Yine bu bölümde kömür madeni işçilerini Çernobil’e göndermek isteyen Ukrayna enerji ve kömür madeni bakanı Shchadov yanındaki askerlerin bir yere gitmek istemedikleri için silah doğrulttuğu “Neden olduğunu bilmezsek madenimizi bırakıp gitmeyiz. Hepimizi vuramazsınız; kalanlar sizi döverek öldürür.” diyen işçilere boyun eğerek Kiev’den Karadeniz’e yayılacak tehdidi bir çırpıda açıklayıverir. Bu noktada ölümle tehdit edilen insanların sonrasında radyasyona maruz kalıp korkunç bir kaderle yüzleşmeyi kabul etmeleri çok da mantıklı görünmüyor. O dönem, nükleer santralin uranyumunun alt tabakadaki betonu eriterek toprağa karışabileceği ve milyonlarca insanın su kaynağını ve Karadeniz’i etkileyebileceğinden korkuluyordu. Sonuç olarak, madencilerden ana su kaynağının kirlenmesini önlemek için Reaktör 4’ün çekirdeğinin altına bir tünel inşa etmeleri istendi. Madencilerden bazıları kanser gibi hastalıklardan hayatını kaybederken, *Sky News*’de yayımlanan haberde konuşan eski madenciler Nasonov ve Naumov, dizide gösterilenin aksine çıplak çalışmadıklarını ve askerlerin kendilerini tehdit etmediğini belirttiler.⁴ Üstelik Uranyum toprağa sızmadı. Yani bütün emekleri boşunaydı.

“Patronlara soru sor; tek alacağın yalanlardır.” der Dyatlov dördüncü bölümde. Ve sözleri sanki tüm bölüm boyunca kanıtlanır: Sovyetler, santralin üzerini kum ve nitrojenle örtmek için Batı Almanya’dan Joker adlı ay robotunu getirtir. Ancak radyasyon seviyesi propaganda seviyesinde söylendiğinden robot yüksek radyasyondan çalışmaz hâle gelir.⁵ “Devlete göre, Rusya’da nükleer bir felaket olması mümkün değilmiş” der olayın ardından Shcherbina. Sonra da bağırıp küfretmeye başlar. Merkez komitesinin Amerikalılardan robot istemeye tenezzül etmeyeceğini düşünerek çekirdeğin üstünü örtmek için “Biyo-robot” kullanmaya karar verirler: Yani bölümün adından da anlaşılacağı üzere “Tüm insanlığın Mutluluğu” için kendilerini feda etmeye zorunlu askerleri. Bu slogan Rusça olarak bölgede canlı kalan hayvanları öldürerek radyoaktivitenin yayılmasını engellemeye çalışan askerlerin mola anında kadrajı kapladığından emin olunarak gözümüze sokulur. Grafiti temizleyen askerlerin korkusu ve dehşetinin yanı sıra “Sovyetler Birliğine hizmet ediyorum.” sözlerini tekrarlamaları da içler acısı bir etki yapar şüphesiz.

Bu sırada ilk bölümde korkunç şekilde can veren itfaiyecinin eşi de Kiev’de doğum yapmak üzeredir. Dyatlov, Famin ve Brukanov’un yargılanacağı haberi yüreklere su serpse de felaketten sonra Kurchatov Atomik Enerji Enstitüsü Başkanı V. P. Volkov tarafından hazırlanan ve “suçun personelde değil reaktör çekirdeğinin tasarımında olduğu”nu belirten raporun⁶ KGB tarafından hasıraltı edilmeye çalışıldığı iddiaları da hikâyede geniş yer tutar. Yine de bölümün en önemli sorusunun “Legasov, Viyana konferansında ne söyleyecek?”⁷ olduğunu belirtmemiz gerekir.

Beşinci bölüm seyirciyi patlamadan 12 saat öncesine götürür. Brukanov’un terfi beklediğini, Dyatlov’un onun yerine gelmek istediğini, güvenlik testinin 10 saat ertelenmesinin

⁴ (04/06/2019). “Miners react to Chernobyl Show”, *Sky News*, **Erişim Linki:** news.sky.com/video/miners-react-to-chernobyl-show-11734857

⁵ Diziye ilişkin birçok söyleşi ve yazıda bu hikâye tekrarlanırsa da *Midnight in Chernobyl* kitabının yazarı Adam Higginbotham, Mayıs 2019’da *Inverse*’de yayımlanan röportajında bu bilgiyi doğrulayamadığını ancak felaketle ilgili bazı belgesellerde bu konuya dair bazı ipuçları bulunabileceğini belirtmişti. Lucchesi, Nick. (30/05/2019). “‘Chernobyl’ on HBO: The Truth About Biorobots, the Joker, and ‘Egg Baskets’”, *Inverse*, **Erişim Linki:** inverse.com/article/56301-chernobyl-on-hbo-biorobots-the-joker-egg-baskets

⁶ International Atomic Energy Agency. (1992). *INSAG-7, The Chernobyl Accident: Updating of INSAG-1. Rapor Metni:* sosyalbilimler.org/wp-content/uploads/2019/10/Chernobyl-Accident-Report.pdf

⁷ Valery Legasov Interview on NBC. (1986). **Erişim Linki:** youtu.be/hkk00dSjp5Y

Kiev'deki enerji hatları şebekesi tarafından istendiğini öğreniyoruz. Anlatının Mart 1987'ye ilerlediği noktada Legasov'un KGB başkanı Charkov (Alan Williams) ile görüşmesine şahit oluyoruz. “*Batı, artık Chernobyl'in teknisyen hatası yüzünden olduğuna ikna oldu; ki zaten öyleydi.*” diyor Charkov. Legasov'dan önce mahkemede istedikleri yönde tanıklık etmesini sonra söylediği gibi kalan reaktörleri güvenli hâle getireceklerini söylüyor. Legasov'a birçok nişan ve madalya verileceğini kahraman ilan edileceğini de ekliyor. Kurgu karakter Khomcuk'un bu noktada bir “üst akıl”, “ortak vicdan” olarak devreye girdiğini görüyoruz: “*Sorunu kabul ederek yalan söylediklerini itiraf etmiş olurlar. Bunu zorla yapmaları gerekecek.*”

Legasov felaketin ikinci yıldönümünde intihar etti. Yakın bir arkadaşı olan Vladimir Gubarev, yerel bir yayın olan Pravda'ya verdiği röportajda Legasov'un meslektaşları tarafından kazayı idare ediş biçimi nedeniyle eleştirildiğini, 129'a 100 oyla bir zamanlar müdür yardımcısı olduğu Kurçatov Atom Enerjisi Enstitüsü'nün bilimsel ve teknik konseyindeki kürsüsünden uzaklaştırıldığını söyledi. Diğerleri ailevi sorunların, intiharın nedeni olduğundan şüphelenirken, bazıları hâlâ Legasov'un bir şekilde Çernobil'in çektiği acı için kendisini suçladığına inanıyordu. Ne olursa olsun, ölümünün arkasındaki gerçek belirsizliğini koruyor.

Aralık 2000'de, dünyanın Çernobil dehşetine maruz kalmasından on dört yıl sonra Çernobil nükleer santralinde kalan reaktörlerin sonuncusu da kapatıldı. Bu noktaya kadar, diğer üç reaktör Ukrayna'nın gücünün ayrılmaz bir parçası olarak kaldı. İki numaralı reaktör 1991'de kapanmıştı ve birinci ünitenin faaliyetleri de beş yıl sonra sona erdirildi.

Dizinin sözünü ettiği ancak görselleştirmediği Viyana konferansında Legasov, Sovyet güvenliğinin operatörlerin RMBK reaktörlerinde meydana gelen önceki kazalardan haberdar edilmediğine dair bilgileri örtbas ettiği gerçeğini paylaşmamıştı. Ancak sistemin eksiklerini gündeme getirmişti. Yine de kazada yönetim hatasının etkisinin ağır bastığını belirttiği biliniyor. Ölümünden önce kaydettiği kasetlerde başka gizli bilgilerin de olduğu düşünülüyor. Dizinin iştahla sunduğu mahkeme sahnesine gelince, gerçekte ne Legasov ne de Shcherbina mahkemede bulunmamış ve tanıklık da etmemişlerdi... Ancak yapımcılar kazaya dair teknik ayrıntıların hem Legasov'un hem de daha sonra incelemelerde bulunan bilim insanlarının raporlarıyla oluşturulduğunu belirtiyorlar.⁸

Neil Young'ın ünlü şarkısı *My My, Hey Hey*'de insanın evrendeki yıkıcı arayışına atfedilebilecek özlü bir söz vardır: “*Yanıp kül olmak yavaş yavaş solmaktan iyidir.*” Hayatın başlangıcından bu yana her canlının zihninde silinemez biçimde yer etmiş en güçlü içgüdü hayatta kalmaktır. Ancak modern dünyada diğeri kabul edilenden üstün olma dünyaya ve kaynaklarına hâkim olma hırsı uzunca bir zaman önce ağır basmaya başladı. Efsanelerimize konu olan Prometheus da tanrılardan ateşi çalıp insanlığın gelişiminin ve medeniyetin yolunu açtığı için dayanılmaz acılara katlanmamış mıydı? İnsan denilen varlığın özünde “*Dünyaların (hatta kendi dünyasının) yok edicisi ölüm olmak*” pahasına ilerleme/hâkimiyet kurma güdüsü yok mu? Diziyeye dönersek, Legasov'un dizinin başında ve son bölümde duyulan konuşmasının da gerçekte uzaktan yakından alakalı olmadığını hayranların hevesini kursaklarında bırakmadan söylemenin bir yolu yok maalesef. Yine de dizinin şiarı haline gelen sözlerin haklı olduğu bir nokta var; insan olmak hakkındaki, “*Gerçekler, ihtiyaçlarımızı, hükümetlerimizi, ideolojilerimizi ve dinimizi önemsemez.*”

⁸ World Nuclear Association. (2019). *Chernobyl Accident 1986 (Updated June 2019)*, **Erişim Linki:** world-nuclear.org/information-library/safety-and-security/safety-of-plants/chernobyl-accident.aspx

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan *sosyalbilimler.org*, sosyal bilimler alanında çalışma yürüten her bireyin yararlanmasına veya katkı sunmasına açık akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube'da @sosbilorg kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*'i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde sosyalbilimler.org'da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.